

Telegraful Român.

Apare Marția, Joia și Sâmbăta.

ABONAMENTUL:

Pentru Sibiu pe an 14 cor., 6 luni 7 cor., 3 luni 3 cor. 50 fil.
Pentru monarhie pe an 16 cor., 6 luni 8 cor., 3 luni 4 cor.
Pentru străinătate pe an 24 cor., 6 luni 12 cor., 3 luni 6 cor.

Abonamentele și inserțiunile

să se adreseze Administrației tipogr. arhid., Sibiu, str. Măcelarilor 45.

Correspondențele

să se adreseze Redacției «Telegraful Român», str. Măcelarilor Nr. 45.
Scrisori nefrancate se refuză. — Articoli nepublicați nu se înapoiază.

INSERȚIUNILE:

Pentru odată 14 fil., — de douăori 24 fil., — de trei ori 30 fil.
rândul cu litere garmond.

Constituția

bisericii gr.-ort. române din Ungaria și Transilvania
de Ioan A. de Preda.*)

Spre a putea pătrunde pe deplin însemnătatea progresului efecuit prin dobândirea statutului organic și a autonomiei bisericești prin el garantate — trebuie să cunoaștem împrejurările culturale și politice între care această acviziție s'a efecuit, precum și starea tristă și umilitoare în care se afla biserica noastră înainte de statutul organic.

În Ungaria propriu zisă, care, după trista luptă dela Mohács (29 August 1526) despărțită de Ardeal își avu legislațiunea sa proprie, domniră până la anul 1848 așa numitele status et ordines. Acestea erau patru categorii — status — de dignitari și persoane privilegiate, cari urmau în rând una după alta. Dar în sânul acestor categorii încă mai era o anumită gradațiune: persoanele și dignitarii din respectiva categorie încă urmau într'un anumit rând unele după altele.

Cea dintâi și cea mai înaltă categorie — status — era aceea a prelaților. La categoria această aparțineau: mitropoliții romano- mai târziu greco-catolici și în urma art. leg. 10/1792 și cei greco-orientali. Mai departe aparțineau acestei categorii episcopii romano- și greco-catolici, din anul 1792 începând și cei greco-orientali, precum și abatii și prepoziții, întrucât se aflau în posesiunea de bunuri cu proveniență din donațiune regală.

În sânul categoriei acesteia cel dintâi era mitropolitul din Strigoniu, ca primatele țării. El în puterea oficiului său, sau a dignității sale acesteia, era totdeauna protonotarul și cancelarul țării, consilier în consiliul locțiitor regal, jude la tabla septemvirală și investit cu dreptul de a numi el însuși doi juzi la tabla regie. El era mai departe comitele suprem al comitatului Strigoniului și singurul îndreptățit și chemat a încorona pe regele. Numitul prelat în cazuri mai ponde-roase de-ale țării anume trebuia să fie întreat. El avea și dreptul să facă pe dominiile sale donațiuni cu drept de nobilitare; ba și însuși regele ridica la gradul de nobili pe ceice îi recomanda el.

Primatului îi urma în rang mitropolitul din Erlau, apoi episcopul din Vesprim și după el cel din Győr, căruia îi urma apoi episcopul din Agram, cari toți aceștia ocupau dirigațiunile înalte în stat și își aveau nobilii lor proprii ecleziastici.

Categoria a doua o formau magnații — Status Magnatum vel Procerum. — Aceasta încă se compunea din trei feluri de elemente: cei dintâi erau stegarii — între cari cel dintâi

era palatinul, căruia îi urmau apoi ceialalți dignitari dela curtea regală. După stegarii urmau comiții supremi și după aceștia apoi magnații după naștere: duci, conți și baroni.

A treia categorie o formau toți aceia dintre nemeși, cari nu aparțineau vre-uneia dintre categoriile de mai sus. Iar a patra parte o formau orașele regești libere cu drept de municipiu.

Aceste patru categorii și resp. dignitarii și indivizii în ele cuprinse, formau poporul maghiar cel îndreptățit, — pe când ceialalți toți împreună — ne-nemeșii erau o massă fără drepturi. Cei dintâi erau purtătorii vieții de stat; cei din urmă erau numai «miserablebs contribuens», cari n'aveau nici un drept, dar aveau să supoarte toate greutățile statului.

Din cele aci expuse este evident, că confesiunea juca pe acele timpuri un foarte mare rol în stat. Că ea și îndeosebi aparținerea la confesiunea romano-catolică era în timpii mai vechi atribut indispensabil spre a putea exercia drepturi politice și a ocupa oficii în stat. Ba mai mult, cel ce era dignitar bisericesc romano-catolic, era eo ipso tot odată înalt dignitar în stat. Va să zică, confesiunea romano-catolică pe lângă că determina prin credincioșii săi mersul afacerilor în stat, da totdeodată ea însăși o mulțime de înalți dignitari lumești. Ea era religiunea de stat și ca atare sute de ani de-arândul a determinat soartea și desvoltarea statului ungar.

Celelalte confesiuni abia numai în urma art. leg. XX. 1848 §. 2 și mai ales în urma art. leg. LIII. 1868 și XLIII 1895 au ajuns la egală îndreptățire cu confesiunea catolică. Pentru că deși prin art. 1/1608 și art. 5/1647 — inarticularea păcii dela Viena și dela Linz — li s'au asigurat celor de confesiunea evanghelică reformată și augustană liberul exercițiu, totuși numai art. leg. XX/1848, LIII/1848, XLIII/1895 au nimicit cele din urmă prerogative ale bisericii romano-catolice și au stabilit deplina egalitate între toate confesiunile creștine de stat recunoscute.

Confesiunea unitară se declară prin §. 1. art. leg. XX/1848 de confesiune legalminte receptă. Iar în privința confesiunii noastre gr.-orientale, art. leg. XX/1848 cuprinde mai multe și însemnate dispoziții favoritoare, dar confesiunea ca atare totuși nu o declară încă de confesiune receptă.

Favorurile acordate de art. leg. XX/1848 pentru confesiunea noastră gr.-or. sunt: Mai întâi dreptul de a dispune — sub controlul statului — liber în afacerile bisericești și școlare, îndrumându-se guvernul, ca în cel mai scurt timp să concheme un congres al tuturor celor de confesiunea gr.-or., la care să participe dintre clerici 25, iar dintre mireni 75, — între cari 25 din confiniul militar — în scopul de a pregăti legile de lipsă în privința exercierii autonomiei bisericești, § 8. — Prin § 6 al acestui art. de lege se extind dispozițiile art. III/1844 —

cari regulează chestiunea trecerilor dela o confesiune la alta — și asupra confesiunii noastre. Iar § 7 al acestui art. de lege conține remarcabila dispozițiune — care altcum în praxă a rămas mai totdeauna ne-băgată în seamă, — că dacă dintre locuitorii gr.-orientali ai unei comune, chiar majoritatea trece la altă confesiune, biserica are să rămână în posesiunea celor rămași în confesiunea gr.-orientală. Însă principiul acesta nu poate turbura cele petrecute în trecut. Și de aceea se fixează ziua de 1 Ianuarie 1848 ca termin normal, astfel, ca bisericile să rămână în posesiunea cărora s'a aflat în aceeași zi.

Aceasta este am putea zice singura lege favorabilă pentru confesiunea noastră gr.-or. română în legislațiunea mai veche a Ungariei. Pentru că celelalte dispoziții legale favorabile pentru greco-orientali, au avut în vedere tot numai pe Sârbi de aceeași confesiune. Și numai cu venirea Sârbilor și a Macedo-Românilor — pe cari legislațiunea de atunci îi privea tot de Sârbi — în Ungaria, se începe un period de o tractare mai ome-nească a confesiunii gr.-orientale. Cu finea secolului al XVII năpădind din provinciile ocupate de Turci masse mari de creștini gr.-orientali — între cari mai mulți Sârbi, apoi Macedo-Români, Bulgari, etc. în Ungaria, poziția acestora în stat trebuia să se reguleze, atât din punct de vedere politic, cât și mai ales din cel confesional. Confesiunea gr.-orientală deși mai bine de o mie de ani în stat existentă, nu era prin legile țării recunoscută, ci numai suferită. Spre a li se face deci emigranților — în mare parte neguțători și industriași de cari era pe atunci mare lipsă în Ungaria — traiul aici mai tignit, li s'au dat din partea lui Leopold I. și al următorilor săi privilegii — cel mai vechi cu datul din 31 August 1690, apoi altul cu datul din 30 August 1691 — prin cari li se asigură liberul exercițiu al confesiunii lor gr.-or. pe teritorul Ungariei. Mai târziu la anul 1779 li s'au dat acestor emigranți din partea împărătesei Maria Terezia așa numitul Declaratorium Illyricum, tot în scopul asigurării liberului exercițiu al confesiunii lor gr.-or. — Din partea legislațiunii s'a asigurat dreptul de exercițiu liber al confesiunii gr.-or. precum și dreptul de administrare liberă a afacerilor bisericești, școlare și fundamentale, numai prin art. leg. XXVIII/1791, care totdeodată li-a dat celor de confesiunea gr.-orientală și dreptul de a putea agonisi avere imobilă și a putea ocupa oficii publice în Ungaria.

Prin art. X/1792 li s'a dat apoi Mitropolitului și episcopilor greco-orientali dreptul de a lua parte la legislațiunea țării și anume, ca membrii în casa magnaților; totdeodată s'a dispus, ca și dintre cei de confesiunea gr.-or. să fie aplicați în oficiu la cancelaria aulică și la consiliul de locotenență, aceia cari vor avea pregătirile recerute.

Cu anul 1791 și cu introducerea limbii maghiare în locul celei latine se începe apoi epoca reformelor, cari ținteau la asimilarea și maghiarizarea tuturor locuitorilor din Ungaria. Iar dintre legile aduse în cursul acestei epoce sunt pentru biserică remarcabile: art. de lege VI/1840, care avea de gând introducerea limbii maghiare și în administrația bisericească, precum și în matriculele purtate de confesiuni. Mai departe art. de lege II/1844, care avea de scop introducerea limbii maghiare în toate școalele, prin urmare și în cele susținute de confesiuni, a căror credincioși nu erau maghiari.

(Va urma.)

Hotărârile comitetului. Comitetul executiv al partidului național român, întrunit în 6 Maiu n. în Dej, a luat următoarele hotărâri: Să participe la aniversarea de 50 de ani dela moartea lui Simeon Bărnuțiu, delegând ca orator festiv pe domnul Dr. Iuliu Maniu. Serbările se vor organiza în 26 Iulie n. în comuna Bocșa-română (comitatul Sălaj), unde e înmormântat Bărnuțiu. Să trimită adresă de mulțumită apărătorilor în procesul din Sătmar. Să publice materialul referitor la acest proces, în limba română și maghiară. Să publice de urgență instrucțiunea referitoare la noua lege electorală, îndrumat fiind biroul central să se îngrijească de compunerea listelor electorale prin cluburile comitatense, dându-li-se instrucțiunile necesare. În chestia divergenței dintre deputatul Dr. Al. Vaida și contele Tisza comitetul s'a solidarizat cu dl Vaida. Comitetul a numit bărbat de încredere pe lângă ziarul «Drapelul» pe dl Dr. Teodor Mihali, pe lângă «Gazeta Transilvaniei» pe dl Dr. Al. Vaida Voevod și pe lângă «Românul» pe dl Dr. Iuliu Maniu.

Declarațiile ministrului de culte. În vorbirea pe care a rostit-o domnul ministru de culte și instrucțiune publică, Iankovich Béla, la budgetul cultelor, se cuprinde un program întreg, care dacă va fi executat, are să contribuie mult la liniștirea spiritelor și la delăturarea nemulțămirelor. Provoacăndu-se la ordinațiunea acum de curând dată, domnul ministru a spus, că în viitor are să admită, ca în școalele populare elementare de stat elevii se învețe scrisul și cetitul și în limba lor maternă. În scopul acesta se cere însă, că învățătorii dela școalele de stat să cunoască limba elevilor. Va introduce deci propunerea limbilor nemaghiare în pedagogiile de stat. Tot așa va introduce propunerea limbilor nemaghiare și în școalele medii de stat, nu numai pentru nemaghiari, ci și pentru maghiari, ca să se poată aplica apoi în administrație oameni, cari cunosc limba poporului. Legea lui Apponyi dl ministru a condamnat-o în puținele cuvinte în cari a stabilit, că: «ajunge, dacă elevul în școala medie învață ungureste, stăpânind limba perfect de bine». Natural,

*) Cu învoirea autorului reproducem introducerea din interesanta carte, acum de curând apărută sub titlul de sus. Se poate procura dela librăria arhidiecezană din Sibiu. Preț 2 coroane, plus 20 fileri porto. Redacțiunea.

